

ჩვენ, ენა და ქუჩა...

ნიკეას ქართულში მიმავალ მკვლევარს...

ამჯერად ქალაქის საზოგადოებრივ ტრანსპორტზე, კერძოდ, ავტობუსებსა და მიკროავტობუსებზე სამარშრუტო აბრების ენობრივ გამართულობაზე გვინდა ვიმსჯელოთ. ჩვენ აქ არ ვსაზღვრავთ, თუ ვინ, სად და რატომ აშავებს. ეს განყენებული საუბრის თემაა. მხოლოდ გვსურს, შევცდომებოთ მიუხედავად და მათი აღმოფხვრის გზები ვუძებოთ.

დავიწყოთ იმით, რომ ხშირ შემთხვევაში ქუჩათა სახელდება ძველი ან ზეპირ მეტყველებაში დამკვიდრებული სახელწოდებებით ხდება. ერთი ასეთი მაგალითია - ავანგარდი. ამგვარი ქუჩა, როგორც ვიცით ქალაქში არ არსებობს. სახელწოდება დასახლებას ქარხანა „ავანგარდის“ გამო შეერქვა. რაც შეეხება ქუჩას, 1989 წელს მას დიდი ქართველი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის სულხან-საბა ორბელიანის საპატივცემულოდ „სულხან საბა გამზირი“ ეწოდა. ამიტომ, ჩვენც ეს სახელი უნდა ვიხმაროთ „ავანგარდის“ ნაცვლად.

ანალოგიურ შემთხვევასთან გვაქვს საქმე ჭავჭავაძის გამზირისა და ნიკეას ქუჩის გადაკვეთის დასახლებებისას, როცა წარმოთქვამენ ან წერენ „სტეკლოტარას“. ეს რუსული სიტყვაა, მისი ქართული შესატყვისია „მინისტარა“ და, ზემოაღნიშნული შემთხვევის მსგავსად, ადვილს სახელი მი-

ნისტარის ქარხნის გამო ეწოდა. ამიტომ საჭიროებისას შეცდომა არ უნდა დაკუთვათ და ქართულად „მინისტარის ქარხანა“ დავწეროთ.

კიდევ ერთ შეცდომაზე გვინდა ყურადღება გავამახვილოთ. საბერძნეთში მდებარეობს ქუთაისთან დაძმობილებული ქალაქი ნიკეა, რომლის სახელსაც 1985 წლიდან ატარებს ჩვენთვის კარგად ნაცნობი ქუჩა. შეცდომა კი ის არის, რომ სახელწოდებას წერენ-ხოლმე არა როგორც ქუჩისას, არამედ როგორც ქალაქისას - „ნიკეა“. ამგვარი შეცდომა „ნიკეას პურის“ მაგალითით უკვე დამკვიდრდა ჩვენში. ამრიგად, სახელწოდება უნდა წარმოვადგინოთ სრულად - „ნიკეას ქუჩა“.

ასევე შეცდომაა წარწერა „ვაკის უბანი“. იგი უნდა დაიწეროს ერთ სიტყვად „ვაკისუბანი“. ვფიქრობთ, შეცდომად უნდა ჩაითვალოს ფრაზა „გორის ქუჩის გავლით“ იმ ავტობუსთა თუ მიკროავტობუსთა წარწერებზე, რომლებიც რუსთაველის გამზირის გავლით მოძრაობენ. მიზეზი ის არის, რომ რუსთაველის გამზირის ნაწილს (ზ. გამსახურდიას მოედნიდან ქალაქის საზღვარ სოფელ ქვეტირამდე) 1990 წლამდე ერქვა ქ. გორის სახელი. ამდენად, სახელწოდება ძველია და იგი ახლით უნდა შეიცვალოს.

არაერთხელ შემოკლებული ფორმით

გვხვდება სიტყვა „ცენტრალური“. „ც/მო/დან/ი“; „ც/ბა/ზარი“; „ც/ავტოსადგური“. როგორც ვიცით, „ცენტრალური მოედანი“ აღავით აღმაშენებლის მოედანი“ ჰქვია. „ცენტრალური ბაზარი“ კი არის „შპს „ფარი“. აგრარული ბაზარი“. ხოლო „ცენტრალური ავტოსადგური“ აქვს სახელწოდება რკინიგზის სადგური „ქუთაისი I“. რაკილა ავტოსადგურზე ჩამოვარდა სიტყვა, აღვნიშნავთ, რომ მცდარია, როცა ვწერთ „ავტო-სადგური“ ან „ავტო სადგური“. სიტყვა უნდა დაიწეროს ერთად - „ავტოსადგური“.

როგორც ცნობილია, ჩვენს ქალაქში განსაკუთრებული მითხზვნილებით სარგებლობს ე.წ. „წრიული“ მარშრუტი. ამიტომ არც არის გასაკვირი, რომ ბოლო დროს გაჩნდა მისი სხვადასხვა „ვარიაციები“: „მოკლე წრიული“; „წრიული მარჯვენა“; „წრიული მარცხენა“. ვფიქრობთ, ეს საკითხი გადახედვას საჭიროებს, რაც, ალბათ, შესაბამის სამსახურებთან შეთანხმებით უნდა მოხდეს.

ჩვენი აზრით, ასევე მსჯელობისა და კამათის საგანია ის საკითხიც, თუ რამდენად მიზანშეწონილია დიდი ქართველი მწერლის სახელი უკავშირდებოდეს აგრარულ ბაზარს. საუბარი გვაქვს ე.წ. „ნინოშვილის ბაზარზე“, რომლის სახელწოდებაც ასე ხშირად „ამშვენებს“ ჩვენი მიკროავტობუსების სამარშრუტო აბრებს. ამ ბაზარს ჰყავს

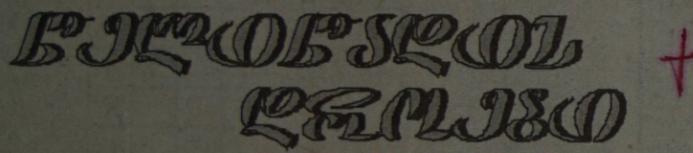
მფლობელი და აქვს სახელწოდება - შპს „ბევლი ქუთაისი“. ცნობისათვის, გახერხება მდებარეობს სვეტიცხოველის წინ და შეიძლება სახელწოდებისას ამ გარემოებით გვესაზრებოდეს.

და კიდევ ერთიც - არც თუ ისე იშვიათად ვხვდებით ასეთ შემთხვევებს. ა. შ. აღმაშენებლის მოედანი“; „თ. მეფის ქუჩა“; „გ. ფშაველას ქუჩა“ და ა.შ. უნდა ვიცოდეთ, რომ ამგვარი შემოკლება დაუმკვიდრებელია. აუცილებელია, დაიწეროს სრულად: დავით აღმაშენებლის მოედანი, თამარ მეფის ქუჩა, ვაჟა-ფშაველას ქუჩა და სხვა.

დასასრულს, აღვნიშნავთ, რომ ზოგჯერ სამარშრუტო აბრები უზარისხოდ, არავს თეტიკურად, ხელით არის შესრულებული. ეს ჩვენს უყურადღებობასა და უბასუხისმგებლობაზე მეტყველებს. უნდა ვიცოდეთ და გვახსოვდეს, რომ ნებისმიერი დანიშნულების ენობრივი თვალსაჩინოება (აბრა, ფირნიში, რეკლამა), სადაც არ უნდა იყოს იგი განთავსებული, ჩვენი ცნობიერების, ინტელექტისა და ეროვნული თვითშეგნების სახეა, რომლის ავტარებლობაზე ზრუნვა თითოეული ჩვენგანის ადამიანური და მოქალაქეობრივი ვალია.

იოსებ იარლანაშვილი

სიტყვები პროფილში ანუ ენის მარგალიტები

როგორც ცნობილია, ქართულ ენაში წელიწადის დროთა სახელებია: გაზაფხული, ზაფხული, შემოდგომა და ზამთარი.

ამათგან უძველესია ზაფხული და ზამთარი; მათ ძირითადობას განსაზღვრავს არა მხოლოდ ამ ორი დროის უკიდურესი საპირისპიროობა, არამედ მათი ისტორიაც; კერძოდ, მხოლოდ „ზაფხულსა“ და „ზამთარს“ აქვს შესატყვისი სხვა ქართველურ ენებში - მეგრულ-ჭანურსა და სვანურში:

ქართული: ზაფხული (მდრ: მეგრულ-ჭანური: ზაფხული II ვარხული) სვანური: ზაფ, ზაულადალ და

ქართული: ზამთარი მეგრულ-ჭანური: ზოთონჯი სვანური: ლინთუ

პირველ შემთხვევაში გამოიყოფა ზა- და -ფხ- ძირები, ხოლო მეორე შემთხვევაში - გივე ზა- და -მთარ- II- მთ- II- ნთ-.

რამდენადაც ზა- საერთო ძირია და სვანურში „წელიწადსაც“ აღნიშნავს, ამდენად, იგი დროის აღნიშვნელ ძირითად, უძველეს სიტყვად უნდა მივიჩნიოთ.

-ფხ- ძირის ამოსავალი შინაარსისათვის, ვფიქრობთ, მინიშნებას იძლევა ლაზური მე-ფხ-ე „მოწმენდილი ცა“; ეგვიპტა, -ფხ(-ფხული) ძირი უდრებულ ცაეს, კარგი ამინდის პერიოდს აღნიშნავდა საერთო ქართველურ ენაში.

ვ. თოფურიას აზრით, სვანური -თ-, ქართული -მთარ, მანური -თონჯ ფორმების ამოსავალი მნიშვნელობაა თოვა; სვანური -ნთ-(თ), ქართული მთარ (-თარ) და მანური თონჯ (-თოჯ-თორ) ერთი და იგივე სიტყვაა, რომელიც საერთოქართველური ენის სამ სხვადასხვა დიალექტში - ქართულ, მანურ და სვანურ კილოებში სხვადასხვა ფონეტიკური ვარიანტითაა წარმოდგენილი. ე.ი. ზამთარი ნიშნავს წელიწადის იმ დროს, როდესაც თოვლი მოდის, თოვს, თოვლია!

ქართული „გაზაფხული“ ნაწარმოებია „გაზაფხულა“ მზინდან: გა-ზაფხულა ანუ ზაფხული დაფა; აშკარაა, რომ ზაფხულის დასაწყისი პერიოდისთვის ენამ ახალი სიტყვა მოგვიანებით შექმნა.

მეგრულში გაზაფხულს „გიშულირი“ (სიტყვისიგით „გამოსული“) შეესაბამება, რომელიც მომდინარეობს გიშულა - „გამოსულა“ მზინს-გან. ე.ი. სიტყვა აღნიშნავს ზამთრიდან გამოსვლის დროს; მეგრულშივე გაზაფხულს ჰქვია „გამარგუა“ ანუ მარგის დადგომა; ასევე გვიან შექმნილია „შემოდგომა“; „შემოდგომა“ უნდა მიუთითებდეს ზამთრის დადგომას, საინტერესო გამოკვლევა მიუძღვნა ამ საკითხს გივი მაჭავარიანმა, რომელმაც დაადგინა, რომ ანალოგიურადაა შექმნილი ეს სიტყვა სვანურში; კერძოდ, სვანური „მუქდურ“ (შემოდგომა) ნიშნავს ზამთრის წინამძღოლ დროს ანუ ზამთრის წინა პერიოდს... იგივე სიტყვა „მუქდურ“ გამოიყენება „გაზაფხულის“ აღსანიშნავად, ანუ ზაფხულის წინამძღოლი დროის აღსანიშნავად.

მეგრულში შემოდგომაა „დამოხილი“ და „მიშულირი“; პირველი, შეიძლება გავიხსოვოთ როგორც დამოხილი „დედ მოხილი“, ხოლო მეორე როგორც - შემოსული (მდრ, გიშულირი - „გამოსული“). აქვე საინტერესოა იმის აღნიშვნაც, რომ ქართული ენის ზოგ დიალექტში „შემოდგომის“ ნაცვლად გვხვდება სთველი (მდრ, რთველი - სთველი). ვფიქრობთ, ნათელია, რომ ყველა კუთხის ქართველთათვის წელიწადის დროები ერთი თვალთახედეითაა წარმოდგენილ-დანახული...

ბარბელ შერპარაძე

ახალი წელი მოვიდა!

(დასასრული)

ცი, ჩიხილასა და ხონის სახლიდან გაიტანდა მარანში და თვითონაც იქ დაიძინებდა. ახალი წლის დილას მთელს სოფელში თოფის სროლით ეგებებოდნენ (ეს აუცილებელი იყო), მათი წარმოდგენით, თოფის ხმაზე ფრთხილდნენ ავი და ბოროტი სულები. მეკვლე გამოიღვიძებდა თუ არა, წყაროზე ხელ-პირს დაიბანდა, წყალსაც პირველად მოიტანდა სახლში. შემდეგ სანთელს აანთებდა და დაილოცებოდა.

დილიდანვე დაიწყებოდა ერთმანეთში სიარული და ახალი წლის მილოცვა. თან მიჰქონდათ თუთის წნელები, რომელსაც ამბობდნენ გადასცემდნენ დიასახლისს. ამ დღეს იცოდნენ აგრეთვე ადამიანის მოტაცების ინსცენირება. მოიტაცებდნენ სტუმარს, რომლის გამოსახსნელად იმართებოდა აყალ-მაყალი, სიცილი და ხუმრობა. საღამოს კი „ტყაპაობით“ ერთობოდნენ: ქალ-ვაჟები ოჯახში მივიდოდნენ და ერთმანეთს სიმინდის ცომით თხუნიდნენ, ვინც „მოუთხუნავი“ გადარჩებოდა, ის იმ წელიწადში იქნებოდა გამარჯვებული და ბედნიერი.

ხეხუჩაობი

ახალი წლის დღესასწაულის მოახლოებისთანავე ხეხუჩაობა იწყება „ქაბების დღელი“, აღუდებენ ეჭვს ქაბს. ხლიან-ლუდსა და არაყს. ტბილსაც აღუდებენ, რომელიც ბოლოს თაფლივით სქელდება. ამ საქმელს ჰქვია „ნარგი“. რაც ოჯახს კარგი აქვს, ყველაფერს „წელწლისათვის“ ამზადებენ. იმარაგებენ თხილს, კაკალს, თაფლს, ხორცს, ერბოს... ქალები ახალ ტანისამოსს ქსოვენ. მიღებულია, რომ ახალ წელს შეხვდნენ ახალი ტანისამოსით.

ახალი წლის წინ დღეებში სახლს დალაგებენ, ავეჯი, თუ სადმე რამე განათხოვრებული აქვთ, ყველაფერს დაიბრუნებენ, რადგან არ შეიძლება ახალ წელს სხვაგან რამე დარჩეს (ხეხუჩაობის იტყვის: „სანაწყვეროი წელწადში სალონისა სხვაგან დარჩიოა“). საღამო - რამე საოჯახო ნივთი). ერთი სიტყვით, ხეხუჩაობის კაცი „წელწადისათვის“ ისე მოემზადება, რომ ერთი კვირის განმავლობაში საზრუნავი არაფერი ჰქონდეს. ოჯახის დიასახლისს მეკვლესთვის გამოცხობილი აქვს თითო სასანთლე (მოზრდილ ქადას ზედ ადევს პატარა ქადა - საკვირო, ორივეს ერთად კი სასანთლე ეწოდება). მეკვლესათვის განკუთვნილ ლულს „სამეკლეოს“ ეძახიან. ეს ლული განსაკუთრებული უნდა იყოს. მეკვლე ლოცავს ოჯახს და ლულს მიირთმევს. მას კარგად გაუმასპინძლებიან და არაყს, ხმიალს, ერბოს, ყველს, ერთმანეთზე დაწყობილს, სახლში გაატანენ. არწალება არ შეიძლება. ზოგ ოჯახს კარგად აქვს დაცდილი ძაღლის კვალი. ნათქვამი არის, ერთგული ვიღაც უნდა იყოს კვალის შემტანი, რომ ოჯახზე კარგად დიქობდესო, ძაღლზე ერთგული კი პატრონს არავინ ჰყავსო. ამიტომ მისი კვალი ძალიან კარგიაო. ამის შემდეგ ყველას აქვს ნება ოჯახში შესვლისა, მანამდე კი იკითხავენ - კვალი შეტანილი აქვთ თუ არა, და თუ არ შეუტანიათ, მოსული კაცი უკანვე გაბრუნდება.

იშვანობი

დეკემბრის დასასრულს იმერეთის სოფლებში ახალი წლის „ფხებდნიერებას“ დაიბეჭდნენ, ახალი წლის დღეს

თაროს ანგელოზის სახელზე უნდა შეწირულიყო ბარბალობას ძროში გასასუქებლად დამწვრებული დიკოლილი მამალი და დედალი. ქათმებს ოჯახის განაყოფი - „ბუნების კაცი“ დაკლავდა, შემწირველი გაწმენდა და სამზად სახლში დაკიდებდა, თაროს ანგელოზის სალოცავად შემწირველი სამ ხაჭაპურს გამოაცხობდა. სამ მაგრად მოხარშულ კვერცხს და ერთ ლიტრ ღვინოს კალათში მოათავსებდა. ვახშმის დროს კალათს სახლის მარჯვენა კუთხეში „თაროს ანგელოზის“ სახელზე დადებდა და მას მარტოღმარტო ოჯახის გამარჯვებას, ხევისა და ბარაქის შესთხოვდა. მერე „გამონალოცს“ გაშლიდა და მის ნაწილს მალულად შეჰამდა. „თაროს ლოცვის“ დღეს ოჯახი არაფერს გასცემდა და არც სხვა საქმეს გააკეთებდა. „შემოლოცვის“ დღეს უფროსი კაცი - „შინაური მეკვლე“ შეშით, „კომპიტის ჭოგრებით“ და „ლურჯი ჭყარი“ დატვირთული ურმით ეზოში შემოვიდოდა და იტყობდა „ურემივით დამძიმებული, დატვირთული წელიწადი იყოს ამ ოჯახისთვის“.

ძველად იმერეთის სოფლებში სახალწლოდ პურკვარებს აცხობდნენ, ერთ დილას და სქელ პურს „ბასილი“ ერქვა. მასზე ორნამენტები იყო გამოსახული. პურკვარების უმრავლესობა დროის ქონით მზადდებოდა. არც ამ რიტუალით მთავრდებოდა ახალი წელი. ოჯახის უფროსი ან ახალგაზრდა ქალი „უმძრახად“ სხვადასხვა თესლს აიღებდა და წყლის მოსატანად წავიდოდა, თესლს წყალში ჩაყრიდა, წყალს მიულოცავდა: „უფი მოსავალი მოვიდეს, წყაროს თვალვით წამევიდეს ოჯახიო“. შემდეგ იგივე პირს ეძებდა „უმძრახად“ წყალს წამოიღებდა და სახლში შემოსვლისთანავე იტყობდა: „წყარომ შემოგივალა, ჩემი სიმდიდრე თქვენ და თქვენი სიღარიბე მეო“, იმ წელით ყველა ხელ-პირს დაიბანდა, მერე კი ოჯახის თითოეული წევრი კუპიტის დაჭრილ ჭოგრებს შემოიტანდა - „ასე ხელსავსე წელიწადი იყოს“. შემდეგ „გარეშე მეკვლე“ მივიდოდა და ოჯახს დალოცავდა „ბასილის მადლი შეგვეწიოს, იმის ძალა მოგვეცეთ, გამარჯვდით და გაბედნიერდით“.

ზანი

ახალი წლის დღესასწაული გურულებისათვის განსაკუთრებულია. აუცილებელია ყველა ოჯახი თიღის სროლით შეხვდეს მას. ეს ტრადიცია მამა-პაპათაგან მოდის. მათი რწმენით, ხმაურზე ეშმაკები ფრთხილდნენ და ოჯახსაც ვერაფერს აცლებდნენ. მეკვლე ჩიხილას ხელში გათენებისას მიადგებოდა მამაპაპების სახლს ჩიხილას აუცილებლად ხლითა და ტბილულით უნდა იყოს მორთული, კარებზე სამკერ დაყავსებს. კითხვებზე - რა მოგაქვთ? - ჩამოთვლის: „კაცი მწვინდია ოქრო და ვერცხლი, თაფლი და მარცალი, პური და ღვინო, ბედაური ცხენი, ყრამის თიღი, მოჭედილი სატყვარი, ვაჭაბოშუმი...“ კარებს გაღვებენ და სვეტ-ალურად მისთვის გაწყობილ მაციანთან მიასტაფებენ. მეკვლე ლოცავს ოჯახს, შემდეგ სუფრას მიუხდებიან და ტრადიციულად მწვინდის სდღვერტლოთი იწყებენ ლხინს.

მასლა შიპაძე
კვიციანი შიპაძე

მეგობარი

ბილოსავთი!

დღეს ჩვენს სახელწოდებულ ბილოსავთს... ბილოსავთი - ბილოსავთის ფორმის... ბილოსავთი - ბილოსავთის ფორმის...

ქართულ ოჯახებს ახალ წელს პირველად მოსულა სტუმარი ულოცავს... ბილოსავთი (ბილოსავთი) ბილოსავთის ფორმის... ბილოსავთი - ბილოსავთის ფორმის...

მფერხავი დარბის და მღერის ამ სიტყვებით: „ჩივი, ჩივი, ვარკაო, გამოკვე... ბილოსავთი (ბილოსავთი) ბილოსავთის ფორმის... ბილოსავთი - ბილოსავთის ფორმის...

რატომ ვეგებებით ახალ წელს შუაღამისას?

უწინ ახალი წლის დღის დასაწყისად დილა იყო მიჩნეული... რატომ ვეგებებით ახალ წელს შუაღამისას? რატომ ვეგებებით ახალ წელს შუაღამისას?

საც მაშინ ეგებებოდნენ. ამ დღეს „ახალი მზის“ დაბადების დღეს უწოდებდნენ... რატომ ვეგებებით ახალ წელს შუაღამისას? რატომ ვეგებებით ახალ წელს შუაღამისას?

რატომ ვაგებობთ ახლა?

„ალო!..“

საგულეფონო საუბარს, თუ ყოველთვის არა, ხშირ შემთხვევაში, ბევრი „ალო“ წარმოთქმით იწყებს... რატომ ვაგებობთ ახლა? რატომ ვაგებობთ ახლა?

უცხო სიტყვები

ბანკი — შუა საუკუნეებში ვაჭრობას ართულებდა ის გარემოება... რატომ ვაგებობთ ახლა? რატომ ვაგებობთ ახლა?

უცხო სიტყვები

დოლარი — ფულის ერთეულია ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და ზოგ სხვა ქვეყანაში... რატომ ვაგებობთ ახლა? რატომ ვაგებობთ ახლა?

სიფყვათა აკიდო

Table with 10 columns and 10 rows of Georgian letters for a word search puzzle.

შეაგსეთ ისე, როგორც მოცემულ მაგალითებშია ნაჩვენები.

წინა ნომერში გამოქვეყნებული „სიტყვათა აკიდოს“ პასუხება: ებისკოპოსი, სინდისი, კლავი, უმცროსი, კაიალიკოსი, კაიარზისი, კონკურსი, ქათმი, აღმასი, საღვთო, რეპუზი, კონგრესი, ტანისამოსი, არქეოლოგი, თვალსაზრისი, კიკასი, უზარქო, კაპასი, ლექსი, მერმისი, უფროსი, ბუნეფისი, ხუნეუნისი, მამასხლისი, პარაკლისი, ნამუხი, ნუმი, ფუხფუსი, კოსანუსი, სახარხხისი.

რედაქტორთა საბჭო: მუსხიშვილი ივანე, მუსხიშვილი ივანე, მუსხიშვილი ივანე... მუსხიშვილი ივანე, მუსხიშვილი ივანე, მუსხიშვილი ივანე...